

תכנית לימודים מסלול תושבע"פ – מסכת בבא מציעא תשפ"ו יחידת החובה (5391)

אפשרות א: 8 דפים גמרא ורש"י

פרק אלו מציאות: **כא ע"א** משנה – **כב ע"ב** (עד המילים: "אמר ליה אסירך").

כג ע"ב "מחרוזות של דגים" – **כח ע"א** "אמר רבא את"ל סימנים דאורייתא"

פרק הזהב: **נח ע"ב** (מהמשנה) – **ס ע"ב** (עד סוף הפרק)

אפשרות ב: 6.5 דפים גמרא ורש"י בתוספת מקורות

פרק אלו מציאות: **כא ע"א** משנה – **כב ע"ב** (עד המילים: "אמר ליה אסירך").

כד ע"ב משנה "ואלו חייב להכריז" – **כח ע"א** "סימנים דאורייתא"

פרק הזהב: **נח ע"ב** (מהמשנה) – **ס ע"ב** (עד סוף הפרק)

רשימת המקורות לאפשרות ב':

א. ייאוש (כא ע"א-כב ע"ב)

1. כא ע"א תוספות ד"ה חצי
2. כב ע"א תוספות ד"ה מר זוטרא
3. רמב"ם הלכות גזלה ואבדה פרק יד הלכה ה
4. הרב שמעון שקופ, שערי יושר, שער ה פרק יב (עמ' מט)
5. הרב יחזקאל פיינהנדלר, השבת אבידה כהלכה, עמ' סד-סז
6. הרב מרדכי אליהו, שו"ת מאמר מרדכי, חלק ג, חושן משפט סימן יא

ב. אבידות ומציאות (כה ע"ב-כז ע"ב)

7. כז ע"א תוספות ד"ה דשתיך
8. כז ע"א תוספות ד"ה בכותל
9. כז ע"א תוספות ד"ה בלוקח
10. רבנו אשר, רא"ש מסכת בבא מציעא פרק ב סימנים ט-י
11. הרב עזרא בצרי, דיני ממונות, חלק ג עמ' נ

ג. אונאה - תנורו של עכנאי (נט ע"ב)

12. נט ע"ב תוספות ד"ה לא
13. הרב יהודה ליווא, מהר"ל מפראג, נתיב אהבת הריע, פרק ב
14. הגאון ר' אליהו מווילנא, הגר"א, קול אליהו, על בבא מציעא נט ע"ב, עמ' קטו – קטז

ד. גניבת דעת (נח ע"ב; נט ע"ב - ס ע"ב)

15. רמב"ם מכירה פרק יח הלכות א-ב
16. הרב יוסף קאפח, רמב"ם הלכות מכירה פרק יח שם הלכה ד (בשם ספר מעשה רקח)
17. הרב עזרא בצרי, שו"ת שערי עזרא, חלק ב עמ' שסט-שע
18. הרב שמואל וואזנר, שו"ת שבט הלוי חלק י סימן קסג

המקורות

א. ייאוש (כא ע"א-כב ע"ב)

1. כא ע"א תוספות ד"ה חצי

2. כב ע"א תוספות ד"ה מר זוטרא

3. רמב"ם הלכות גזלה ואבדה פרק יד הלכה ה

יאוש שלא מדעת אפילו בדבר שאין בו סימן אינו יאוש. כיצד? נפל ממנו דינר ולא ידע בו שנפל, אף על פי שכשידע בו שנפל יתייאש הרי זה אינו יאוש עתה עד שידעו הבעלים שנפל. אבל אם עדיין הבעלים אומרים: 'שמא נתתיו לפלוני', או: 'שמא במגדל הוא מונח', או: 'שמא טעיתי בחשבון', וכיוצא בדברים אלו, אין זה יאוש.

- מה התוספת ברמב"ם להגדרת "יאוש שלא מדעת"?
- במה על המוצא להתחשב בעת שהוא מוצא מציאה ללא סימן?

4. הרב שמעון שקופ, שערי יושר, שער ה פרק יב (עמ' מט)

ענין זה של ייאוש לא נתבאר היטב במפרשי הש"ס... ולדעתי נראה שהוא ענין התרצות וניחותא, דבדבר שהבעלים חושבים שאבוד ממנו לעולם ולא יוחזר אליו, מיתרצים המה על כל המקרים שיתהוו עוד, ואינם חסים עוד עליו, מחמת שכבר הוא אבוד מהם אין להם שום קפידא מעתה אם יטלנו זה או אחר, שאין שום תועלת בו עוד, וכל חפץ שאין הבעלים מקפידים על חסרוננו יכול כל אדם לזכות בו... וענין זה דייאוש הוי כהתרצות וניחותא, נראה לי דמוכח מסוגית הש"ס ריש אלו מציאות דבהא דפליגי אביי ורבא בייאוש שלא מדעת מביא שם הש"ס לדמות לזה עוד ענינים כמו הכשר זרעים, ולענין אם תרם שלא מדעת ואח"כ מתרצים הבעלים, יעו"ש. דמזה מוכח דענין ייאוש הוא ניחותא והתרצות. דאביי סובר דעל ענין כזה צריך רצון בפועל שידעו הענין ומתרצים בפועל במחשבת הלב, ורבא סובר דכיון דאילו היה יודע היה מתרצה, חשוב כרצון. ומשו"ה מביא הש"ס לדמות שאר ענינים כי האי גוונא, היכא דבעי ניחותא דבעלים, כמו הכשר זרעים ושליחות דתרומה.

- מה המשמעות של ייאוש? מה ההוכחות מסוגיותנו לכך?
- ע"פ משמעות זו, מה הם סברותיהם של אביי ורבא?

5. הרב יחזקאל פיינהנדלר, השבת אבידה כהלכה, עמ' סד-סז

א. אמרו הבעלים: "חבל על הפסד ממוני" [ווי לה לחסרון כיס" - בבא מציעא כג ע"א] או כל לשון המוכיח שהתייאשו מאבידתם, ואף אם נתייאשו רק בלב, הרי זה יאוש.

ב. יש אבידות שלבטח נודע לבעליהם מאבידתם קודם הגבהת המוצא, ועל כן אם אין בהם סימן (לא בגופם ולא בממונם) זוכה בהם המוצא. דברים שאדם רגיל למשמש בהם בעל עת ובכלל זה: כסף, דברים יקרי ערך כתכשיטים [הרב יוסף חיים, בן איש חי, שנה א, פרשת כי תבוא אות ד], יהלום, שעון יד, עט, סיגריות, עיתון. דברי מאכל, דבר כבד.

ג. אם הגביה אבידה קודם יאוש בעלים, ואפילו רק בספק אם יתייאו, ינהג כך: אם המציאה יקרת ערך יניחנה עד שיבוא אליהו, ואם אינה יקרה ונראה שכבר התייאו הבעלים, מותר לו להשתמש עימה, ויזהר לרשום בפנקסו שם האבידה ומקום מציאתה, וכשיבואו הבעלים ויוכיחו שהאבידה שלהם, יחזיר.

הערה: שמעתי הדברים מהרב יוסף שלום אלישיב, ונבאר הדברים: נחלקו הפוסקים איך ינהג ביאוש שלא מדעת. לדעת הבית יוסף (חושן משפט סימן רס) הגם שאסור ליטול, מכל מקום אם עבר ונטל הרי אלו שלו, כי אי אפשר לדעת מי הבעלים... דעת הש"ך (חושן משפט סימן רס ס"ק כו) שכל עוד שלא נודע מי הבעלים מותר לו להשתמש באבידה, אלא שאם הבעלים יבואו צריך להחזירה להם, כשיוכיחו שהחפץ שלהם. והש"ך (חושן משפט סימן רסב ס"ק ג) כתב שרק לאחר יאוש מותר להשתמש והיינו שצריך להמתין עד שוודאי יתייאו הבעלים. וכל אלו השיטות שזכרנו הם בדעת הרמב"ם (הל' גזילה ואבידה טו, א-ו) ובמחבר (שולחן ערוך סימן רס, ט-י). אך דעת הטור (חושן משפט סימן רס), וברמ"א (שם סימן רס, י) שבכל אבידה שיש שאלה של יאוש שלא מדעת, יהיה מונח עד שיבוא אליהו. ונראה דעת הרב יוסף שלום אלישיב לעשות פשרה בין הש"ך ובין הרמ"א.

- מה תוכן הביטוי של המאבד ממנו ניתן ללמוד שהוא התייאו מהאבידה?
- מה המכנה המשותף לחפצים שאין בהם סימן שאבדו אותם יהיה מותר לקחת? הוסף דוגמא נוספת לחפץ מסוג זה, ונמק.
- אדם נטל אבידה שאין בה סימן. כיצד עליו לנהוג בה? נמק את דעות הפוסקים בענין.
- הסבר את הפשרה בין הדעות שהציע הר"ש אלישיב.

6. הרב מרדכי אליהו, שו"ת מאמר מרדכי, חלק ג, חושן משפט סימן יא

דבר יום ביומו הוא שבאים ספקי הלחם והחלב מוקדם לפני שבעל החנות פותח את חנותו, ועל פי הסכם מראש מניחים את ארגזי הלחם בפתח החנות עד שיבוא בעל החנות ויכניס אותם פנימה. אותם "המורים היתרא" לעצמם לקחת לחם או חלב מתוך הארגזים ללא נוכחות הבעלים, טוענים שממילא יבואו מאוחר יותר במשך היום לקנות מצרכים אחרים וכד', או אז ישלמו לבעל חנות המכולת גם עבור מה שלקחו בבוקר לפני שהספיק להגיע.

... מצינו בגמ' בבא מציעא כב ע"א "אמימר ומר זוטרא ורב אשי" וכו'. והתוספות (ד"ה מר זוטרא) מבארים שרב אשי ואמימר הבינו שהאריס שקבל את פניהם והוציא להם פירות הוציא להם מהפירות שלו ולא מהפירות של מרי בר איסק, כי אמרו שאותו אריס לא סמך על כך שהיה בעל הבית מתרצה לתת להם מפירותיו למרות שיש בזה מעלה גדולה להנות תלמידי חכמים מנכסיו, וזאת משום שהלכה כאב"י, שלא הוי יאוש, ואם כן לא יכל האריס לקחת מפירותיו של בעל הבית ללא ידיעתו. ומרן בשולחן ערוך כתב (חושן משפט סימן שנח, סעיף ד) בענין הנ"ל: "מותר ליקח מהאריס, שהרי יש לו חלק בפירות ובעצים".

והש"ך (שו"ע שם ס"ק א) מביא את מקור הדין של מרן מהגמרא הנ"ל וכותב על זה: "מדברי התוס' (בבא מציעא כב ע"א ד"ה מר זוטרא) והגהת אשר"י והגהת מרדכי שם מבואר דאם אדם נותן לאכול לחברו מדבר שאינו שלו אלא של חברו, אף על פי שידוע שחברו יתרצה אסור לאכול דהלכה כאב"י דיאוש שלא מדעת לא הוי יאוש, ואף על גב דהשתא ניחא ליה מעיקרא לא הוי ניחא ליה. ואי לאו דמסתפינא הייתי אומר שמותר ויאוש שלא מדעת שאני, שגם אחר כך אינו מייאש אלא משום שאינו יודע היכן הוא ובעל כרחו הוא מתייאו. אם כן אמרינן מעיקרא באיסורא אתי לידיה, דבמה יקנה? אי ביאוש הא השתא אינו מתייאו, ואלו היה יודע שהוא אצלו לא מתייאו. מה שאין כן הכא כיון שידוע שיתרצה, אם כן השתא נמי בהיתרא אתי לידיה, דמסתמא אינו מקפיד על זה".

ולפי הנ"ל נראה לומר שהלוקח לחם מחנות המכולת ללא ידיעת הבעלים, באנו למחלוקת בין התוספות והש"ך. לפי דעת התוספות זהו גופא גדר של יאוש שלא מדעת, למרות שהסתמא לא מקפידים ויתרצו על הדבר הזה לאחר זמן. אבל לפי דעת הש"ך אין הדבר כן, מכיוון שידוע שהבעלים עתידים להסכים למה שלקח, ועל מנת כן הוא מחזיק את

חנותו כדי שיקנו ממנו את כל סחורתו, אין לומר שזה גדר של יאוש שלא מדעת, אלא רצון עתידי וגלוי מילתא בעלמא הוא כיון שממילא ישלם לו לבסוף. כי לפי דעת הש"ך גדר של יאוש שלא מדעת הוא כאשר הוא מתיאש מאותו הדבר בעל כרחו שאין הדבר תלוי בו כלל, ואז אין הסוף יכול להועיל למפרע.

ואפשר לומר שמחלוקת הש"ך והתוספות אינה שייכת לנידון דידן לגבי חנות מכולת ואין בה דין של יאוש שלא מדעת. כי לא שייך לומר שהוא לא יודע ומשום כך זה גזל, והסבירות היא שהוא כן יודע ועל מנת כן הוא מחזיק את חנותו, ולא אכפת לבעל החנות שראובן לוקח ממנו לחם או חלב ובא לשלם מיד, או שהוא לקח את זה באישון ליל וחזקה עליו שיבוא לשלם לו את כל מה שלקח וישלם לו הכל.

- מה המחלוקת בין התוספות והש"ך באשר לאפשרות שהאריס יקח מפירות בעל הבית?
- מדוע מותר ליטול מוצרי מזון ללא ידיעת בעל המכולת ובתנאי שברור הוא שישלמו לו אחר כך גם ע"פ התוספות? מה ההבדל בין המקרה עם האריס שסופר בגמרא לבין לקיחה של מוצרי מזון ללא ידיעת בעל המכולת?

ב. אבידות ומציאות (כו ע"א- כח ע"ב)

7. כו ע"א תוספות ד"ה דשתיך

8. כו ע"א תוספות ד"ה בכותל

9. כז ע"א תוספות ד"ה בלוקח

10. רבנו אשר, רא"ש מסכת בבא מציעא פרק ב סימנים ט-י

ואם היה משכירה לאחרים אפילו מצא בתוך הבית, הרי אלו שלו. ... ואוקמה רב מנשה בר יעקב כגון שעשאו פונדק לג' נכרים. והוא הדין אפילו לאחד. אלא אגב דקאמר ריש לקיש שעשאו פונדק לשלשה ישראל קאמר נמי רב מנשה לג' נכרים. וחצירו לא קני ליה אחר שיצאו מרשות הנכרים דכיון שהוא פונדק ומשכירו תמיד אין עתיד לימצא לבעל החצר.

מתני' מצא בחנות הרי אלו שלו. ... וחצירו לא קנתה דלא סמכה דעתיה כיון דרבים נכנסין ויוצאין. ואפילו איתיה בחנות לא מהני עומד בצד חצירו, אלא היכא דמצוי לשומרו ויכול לעכב שלא יטלוהו אחרים. אבל הכא כיון דלא ידע דאיתיה שם ורבים מצויין שם, לא קניא ליה חצירו.

- "אם היה משכיר לאחרים אפילו מצא בתוך הבית הרי אלו שלו." "מצא בחנות הרי אלו שלו." מדוע?
- אם יעמוד בצד חנותו ויאמר: 'זכתה לי חנותי', לא יועיל. מדוע?

11. הרב עזרא בצרי, דיני ממונות, חלק ג עמ' נ

המוצא אבדה ואינו מכיר את בעליה, מכריז עליה בכל בתי הכנסיות ובתי המדרשות. ... דשמא הוא מתפלל בבית כנסת אחר. ובמושב קטן נראה שאין זו בעיה, אמנם בעיר גדולה בתנאי החיים כיום הדבר קשה מאד לביצוע.

ומסתבר דבמקום שנוהגים שכל המוצא אבדה מביאה למשטרה ולשם הולך גם כן המאבד. והמשטרה נוהגת כחוק ביושר, יש למסור למשטרה את האבדה על מנת שתחזיר נגד סימנים. והכל לפי המקום, תושבי המקום והזמן. ... כן נראה פשוט ודמי להא דאיתא בבבא מציעא כח ע"ב: "תנו רבנן: אבן טוען היתה בירושלים, כל מי שאבדה לו אבידה נפנה לשם, וכל מי שמוצא אבידה נפנה לשם. זה עומד ומכריז, וזה עומד ונותן סימנים ונוטלה". ונראה דעדיף טפי מלהכריז בבתי כנסיות, כיוון שלצערנו לא כולם באים להתפלל תדיר. וידועות לי עובדות רבות ואף בידי הוי עובדא

ומסרתי למשטרת ירושלים ונמצא המאבד. ולפי הענין (כאשר המאבד בא להודות לי) היה ברור שאילו הכריזו בבתי כנסיות בלבד, לא היתה מתקיימת מצוות השבת אבדה. והכל לפי המקום, השכונה והתושבים שנמצאים בסביבה וכו'. והעיקר למצוא את הדרך הנכונה להגיע למאבד האבדה ולהשיבה.

- הרב עזרא בצרי הציע מספר דרכים להכריז על אבדה. מהם הדרכים המוצעות, ואיזה עיקרון הלכתי ניתן ללמוד מהשוואה זו?

ג. תנורו של עכנאי (נט ע"ב)

12. נט ע"ב תוספות ד"ה לא

13. הרב יהודה ליווא, מהר"ל מפראג, נתיב אהבת הריע, פרק ב

יש לך לדעת כי הפרש יש בין אונאה, ובין כאשר הוא מכה את חברו ומצער. כי האונאה בפרט הוא לנפש האדם אשר מקבל האונאה ואין האונאה לגוף... וכל בושה היא לנפש... ומפני כי האונאה היא לנפש והנפש היא בידו של הקב"ה... ומפני כי מי שהוא מאנה את חברו אינו מחשיב אותו למציאות כלל רק כאילו אינו דבר כלל... ודבר זה גורם שאין השער ננעל כלל, אבל הוא פתוח לפני השם יתברך... כמה גדול כח אונאה יש לך לדעת ממה שאמרו על מעשה דר' אליעזר בפרק הזהב... כי כאשר ר' אליעזר הגדול באו עמו במחלוקת והיה ר' אליעזר איש אלקים שהוא מזרע משה איש האלקים (מדרש תנחומא, פרשת חוקת, ח), עליו נאמר: "ושם האחד אליעזר" (שמות יח, ד)... ומפני כך אל תתמה אם ר' אליעזר הגדול כאשר היה מתגבר בתורה נגד החולקים עליו, אם היה מחדש בעולם שינויים שהם עדות על מה שרצה. ומכל שכן כאשר היו כאן דברי אונאה, אשר שערי אונאה לא ננעלו והוא ביד ה' אשר ראוי שיהיה השם יתברך מחדש נסים בשביל ר' אליעזר הגדול... ואמר שזלגו עיניו דמעות ולכך לקה העולם... וכל זה בשביל אונאה, שכך אמרה אשתו של ר' אליעזר "כך מקובלני מבית אבי אבא, כל השערים ננעלים חוץ משערי אונאה"... שאין לך דבר יותר מן האונאה.

- מדוע סייע ה' לרבי אליעזר נגד החולקים עליו, בניסים ומופתים?
- כיצד הגיב הקב"ה להכרעת החכמים כרבי יהושע? וכיצד הגיב לדמעותיו של רבי אליעזר? מה היחס בין שתי תגובות אלו?

14. הגאון ר' אליהו מוויילנא, הגר"א, קול אליהו, על בבא מציעא נט ע"ב, עמ' קטו - קטז

הנה יש לדקדק בענין הזה. כי אחר שהמה ראו אות הראשון שנעקר החרוב ולא השגיחו עליו, שנראה שאין סומכין על מעשה האותות, אם כן מה יתן ומה יוסיף האות האחרון שאין ספק שלא יחזרו בהם מחמת האות האחרון יותר מהראשון. וכן אחר שראו גם את הראשון גם את השני ולא סמכו עליהם, האין חזר עוד לומר אם הלכה כמותי כותלי בית המדרש יוכיחו, הלא תשובתם מודעת שיאמרו אין סומכין עליהם. עוד יש לדקדק בלשונם שאמרו: "אין מביאים ראיה מן החרוב ומאמת המים" שנראה שהראיה נחצבת מצד היותו חרוב ואמת המים. היה להם לומר בקיצור: אין מביאין ראיה ממעשה נסים. ועוד למה תלה האותות בדברים הללו מזולתם.

אולם על דרך דרש פשוט הענין כך הוא. כי ידוע שאין התורה נקנית אלא בשלש מעלות: הסתפקות, ענוה, ושקידה רבה.

הסתפקות - כמו שאמרו חכמינו ז"ל בפרקי אבות (ו, ד): "כך היא דרכה של תורה. פת במלח תאכל, ומים במשורה תשתה". ואמרו במדרש ירושלמי [הובא בתוס' כתובות קד ע"א ד"ה לא נהנית]: "עד שאתה מתפלל שיכנסו דברי

תורה בלבד, התפלל שלא יכנסו מעדנים במעיד". ועוד אמרו חז"ל (ברכות יז ע"ב): "חנינא בני די לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת".

ענוה - כמו שאמרו חז"ל (נדרים נה ע"א) על הפסוק: "וממדבר מתנה" (במדבר כא, יח) - "מי שמישים עצמו כמדבר הפקר לכל, ניתנה לו התורה במתנה". וכן אמרו חז"ל (תענית ז ע"א) על הפסוק: "הוי כל צמא לכו למים" (ישעיה נה, א) - "למה נמשלה התורה למים? לומר לך מה מים מניחים מקום גבוה והולכים רק למקום נמוך, אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה".

שקידה - כמו שאמרו חכמינו ז"ל (עירובין כב ע"א): "במי אתה מוצאן? במשכים ומעריב עליהם בבית המדרש". ובלא שקידה יומם ולילה ודאי לא יזכה לכתרה של תורה.

שלש תכונות יקרות אלה: ההסתפקות, שפלות הרוח, והשקידה בתמידות על החכמה, הם שערים גדולים לבוא אל הקודש פנימה. והנה שלשה אלה המעלות הצריכים לשלמות החכמה, אמרו כאן שכולם נקבצו ומצאו קן אצל ר' אליעזר, עד שמפני זה היה ראוי לקבוע הלכה כמותו.

על כן הביא להם ראייה מן החרוב שנעקר החרוב להודיע לבני האדם שר' אליעזר נמצא אצלו הדבר הזה דהיינו מדת ההסתפקות, כי שם חרוב היה בעת חז"ל לשם מושאל על מדת ההסתפקות כמו שכתוב (ברכות יז ע"ב): "וחנינא בני די לו בקב חרובין". והם אמרו לו שאין מביאין ראייה מן החרוב שאין זה אות מספיק ואינו מוכרח שכל המתעסק בתורה באופן זה אמת יהגה חכו שלא יטעה באחד מן הדינים.

אחר כך אמר להם אם הלכה כמותי אמת המים יוכיחו. באות הזה מודיע שנמצא אצלו עוד סגולה אחרת שראוי לומר שהלכה כמותו, וזה שהיה מכלל האנשים שנמשלה התורה אצלם למים, והוא רמז שנקבעת אצלו מדת הענווה וכבית הלל שזכו לקבוע הלכה כמותם מפני שענוותנים הם (עירובין יג ע"ב). והם אמרו לו אין מביאים ראייה מאמת המים. שלא כל מי שדעתו שפלה תהיה הלכה כמותו.

אחר כך בא אליהם בטענה שיש לו עוד סגולה שלישית, דהיינו רוב השקידה שאמרו (עירובין כב ע"א): "במי אתה מוצאן? במי שמשכים ומעריב עליהם בבית המדרש" והביא להם מכותלי בית המדרש שהם יעידו בו, ששקל עליהם על דרך המקרא: "אבן מקיר תזעק" (חבקוק ב, ג), שהפליג בשקידה הרבה מאד, ועם כל זה לא סמכו עליו.

חזר ואמר בת קול תוכיח, ור' יהושע אמר לא בשמים היא ואין משגיחין בבת קול. יבואר על פי המדרש (בראשית רבה ח, ה)

אמר ר' סימון: בשעה שבא הקדוש ברוך הוא לברוא את אדם הראשון, נעשו מלאכי השרת כיתים כיתים, וחבורות חבורות. מהם אומרים: אל יברא, ומהם אומרים: יברא. הדא הוא דכתיב: "חסד ואמת נפגשו צדק ושלוש נשקו" (תהילים פה, יא). חסד אומר: יברא, שהוא גומל חסדים, ואמת אומר: אל יברא, שכולו שקרים. צדק אומר: יברא, שהוא עושה צדקות, שלום אומר: אל יברא, דכוליה קטטה. מה עשה הקדוש ברוך הוא? נטל אמת והשליכו לארץ, הדא הוא דכתיב: "ותשלך אמת ארצה" (דניאל ח, יב). אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא: ריבון העולמים מה אתה מבזה תכסיס אלטיכסייה שלך? תעלה אמת מן הארץ, הדא הוא דכתיב: "אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף" (תהילים פה, יב).

והכוונה כך הוא. אמת אמר אל יברא מפני השקרים, רצה לומר מפני שהאמת צולל בין אלפים מבוכות וספקות ואי אפשר לבני אדם לקלוע בשכלם אל נקודת האמת. מה עשה הקב"ה? השליך אמת ארצה. רצה לומר שמסר האמת לשרי התורה והחכמה למטה בארץ, וכפי שיסכימו הם כן יקום, שנאמר: "אמת מארץ תצמח". ומשנתן הקב"ה התורה לישראל צווה בעצמו שאם ייוולד איזה ספק בתורה, יקום פסק הלכה שבין החכמים החולקים דוקא כפי שייבנו שרי התורה ולא זולתם. ואליהם הבטיחה התורה: "על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל" (דברים יז, יא). על כן כשיצא הבת קול ואמר: הלכה כר' אליעזר, עמד ר' יהושע

על רגליו ואמר: לא בשמים היא. רצה לומר שכבר יצא הפסק דין מיד הדיין, על כן אין אנו משגיחין בבת קול ולא בשום נברא בעולם במה שנוגע בענייני הדת, רק כפי הסכמת חכמי התורה למטה בארץ.

- הגר"א שאל שתי שאלות על האותות. מהן?
- הגר"א ראה בחרוב, באמת המים ובכותלי בית המדרש, סימנים לשלוש תכונות ייחודיות שהיו לר' אליעזר. הסבר מהן התכונות, וכיצד הוא ניסה באמצעותן לשכנע את החכמים שהלכה כמותו?
- כיצד הסביר הגר"א על פי המדרש בו שיח בין הקב"ה לבין המלאכים, את תשובת רבי יהושע: "לא בשמים היא"?
- ע"פ הסברו של הגר"א, השיבו על שתי השאלות ששאל הגר"א בתחילת דבריו על האותות.

ד. גניבת דעת (נח ע"ב; נט ע"ב - ס ע"ב)

15. רמב"ם מכירה פרק יח הלכות א-ד

א. אסור לרמות את בני אדם במקח וממכר או לגנוב את דעתם, ואחד עובד כוכבים ואחד ישראל שוים בדבר זה. היה יודע שיש בממכרו מום יודיעו ללוקח. ואפילו לגנוב דעת הבריות בדברים אסור.

ב. אין מפרכסין את האדם ולא את הבהמה ולא את הכלים הישנים כדי שיראו כחדשים, אבל מפרכסין החדשים כגון שישוף ויגהץ וייפה כל צרכיו.

ג. אין משרבטין את האדם במים של חזרין וכיוצא בהן כדי שיתפח ויראו פניו שמנים, ולא צובעין את הפנים בשרק וכיוצא בו, ולא נופחין את הקרביים ולא שורין את הבשר במים, וכן כל כיוצא בדברים אלו אסורין, ואין מוכרין בשר נבילה לנכרי בכלל שחוטה אף על פי שהנבילה אצלו כשחוטה.

ד. מותר לבור את הגריסין אבל לא על פי המגורה, שאינו אלא כגונב את העין וידמה שהוא הכל ברור. ומותר לחנוני לחלק קליות ואגוזים לתינוקות ולשפחות כדי להרגילן לבא אצלו, ופוחת משער שבשוק כדי להרבות במקיפין ממנו (=המוכר עושה הנחה למשלמים במזומן, ומעלה במחיר למשלמים בהקפה), ואין בני השוק יכולין לעכב עליו, ואין בזה גניבת הדעת.

- על איזה איסור עובר מי שמיפה את סחורתו ויוצר מצג שווא ומטעה? הסבר את תוכנו של האיסור.
- הסבר את פרשנות הרמב"ם לדברי המשנה: "ר' יהודה אומר... ולא יפחות את השער, וחכמים אומרים זכור לטוב"? השווה את פירושו לפרשנותו של רש"י במשנה.

16. הרב יוסף קאפח, רמב"ם הלכות מכירה פרק יח שם הלכה ד (בשם ספר מעשה רקח)

כתב המער"ק [מעשה רוקח, מאת הרב מסעוד חי בן אהרון רק"ח] מחלוקת ר' יהודה ורבנן סוף פרק הזהב, דר' יהודה אוסר מפני שמקפח פרנסת חברו [רבי יהודה אומר: לא יחלק החנוני קליות ואגוזין לתינוקות, מפני שהוא מרגילן לבא אצלו. וחכמים מתירין]. ולא ידעתי למה נתן רבנו [הרמב"ם] טעם לכולהו משום שאין כאן גניבת דעת. ע"ש. ואיך שיהיה למדנו מדברי רבנו דאיסור גניבת דעת שייך אפילו בשתיקה, אלא מתוך פעולתו נראה שגונב דעתו... וקמ"ל רבנו הא דבאלו אין בהן משום גניבת דעת.

- הרמב"ם פסק כמו חכמים שמותר לחנוני לעשות פעולות על מנת למשוך לקוחות. מה הטעם של חכמים ע"פ האמור בגמרא, ומה הטעם שכתב הרמב"ם?
- כיצד ניתן להסיק מדברי הרמב"ם שאיסור גניבת דעת הוא גם בשתיקה?

17. הרב עזרא בצרי, שו"ת שערי עזרא, חלק ב' עמ' שסט-שע

פרסמת שמטעה את האדם, ודאי יש בזה איסור גונב דעת הבריות, אבל פרסומת של דמגוגיה כמו: "טעם החיים זה [משקה מסוים]", הכל יודעים שזה לא טעם החיים, אבל בכדי לחבב את המוצר מפרסמים בצורה זו. נראה לי שבזה קלקלתם זו היא תקנתם, כלומר מכיוון שהכל יודעים שאינם אלא גיבוב דברים בעלמא ולא מתייחסים רק בחינך לפרסומת זו, אין בזה משום גונב דעת הבריות, שהוא רק משעשע את הבריות בבדיחות, ואין מי שיתייחס לזה ברצינות. ודומני שגם המפרסמים יודעים כך, וכוונתם שבתת ההכרה יזכרו מהמוצר ותכנס בתודעת הציבור.

...אם יש בפרסומת איזו הטעיה על טיב המוצר, איכותו, כשרותו וכיוצא בזה דברים שמטעים את הבריות אסור לפרסם כך, אבל אם הפרסומת נועדה לכך שיזכרו בני אדם שקיים מוצר מסוים אף שמשבחים אותו כמו שאמר שלמה המלך עליו השלום טוב טוב אמר המוכר אין איסור בכך, והרי לחלק אגוזים לתינוקות לא אסרו חכמים, שיאמר גם לחנוני השני גם אתה תחלק שקדים, וגם זו היתה צורת הפרסומת באותה תקופה.

אשר לאריזה צעקנית, אם אין בה אונאה, רק למשוך את עין הקונה, אין בזה איסור.

18. הרב שמואל וואזנר, שו"ת שבט הלוי חלק י סימן קסג

ב"ה, יום ה' דברים בין המצרים תש"ס לפ"ק.

מכתבו קבלתי, והאותיות שאלוני אודות הבחינות שעושים במוסדות החינוך למיניהם, והציונים כמובן קובעים בטיב התעודות, והתלמידים או תלמידות מרשים לעצמם להערים באופנים שונים להשיג ציונים טובים שאינם מגיעים להם, ושאלת כבודכם אם מרמה והערמה זאת הוא דרך נכון, היות שיש מבקרים אתכם שאתם מוחים על זה ולפי דעת המבקרים יש כמין רשעות אם לא מניחים התלמידות להערים כרגיל.

ואומר בקיצור כי תמה אני אם יש בכלל ספק בנדון הזה, דאיך אפשר להעלות על הדעת לעשות לכתחילה דבר כזה ובפרט במסגרת חינוך. דדבר פשוט להלכה דיש בזה גדר גניבת דעת, שאסור לגנוב אפילו דעתו של גוי, כמבואר חולין צ"ד ע"א ובשו"ע חו"מ סי' רכ"ח ס"ו, ופשוט דאיכא גם לאו ד"לא תשקרו" (ויקרא יט, יד), ועשה ד"מדבר שקר תרחק" (שמות כג, ז), וגם איכא בזה דרגא ורגילות לרמאות, ועל זה אמר הנביא ירמיהו (ט, ד): "למדו לשונם דבר שקר העוה נלאו", ועיין סוכה מ"ו ע"ב ויבמות ס"ג ע"א עד היכן הדברים מגיעים בחינוך. וגם יוצאים על ידי זה מכשולים בעתיד ע"י העלמת האמת בתעודות, אם צריכים להתקבל לאיזה עבודה או חינוך והמקבלים חושבים אותם למומחים ואינם, וגורמים היזק ניכר לנותן העבודה ועוד. ועל הכל הפסד מידות, להרגיל תלמידים נגד האמת שמזה המכשולים הגדולים בדורנו, והאמת אהובה מכל. כמובן אם יש ספק בדרגת הציון אפשר ללכת לפנים משורת הדין.

- על אלו איסורים ומצוות עובר מי שמעתיק בבחינה?
- איזה תקלה חברתי ואישי יש כשמעתיקים בבחינה?

סיכום תמציתי של המקורות (לא כולל תוספות)

רמב"ם הלכות גזלה ואבדה פרק יד הלכה ה

לפי הרמב"ם אם המוצא מצא את האבדה לפני ייאוש בעלים והבעלים התייאשו מהאבדה, האבדה היא של המוצא ('יאינו ייאוש עתה עד שידעו הבעלים שנפלי') למרות שהגיעה לידו לפני ייאוש [דברי הרמב"ם מסכמים את פירושו של רבנו חננאל בסוגיה]. זאת בשונה מדברי התוספות שכתב שבמקרה כזה על המוצא להשיב לבעלים, כי בזמן שהוא לקח את האבדה הבעלים עדין לא התייאשו ולדבריו ההיתר הוא רק כשהייאוש קדם.

הרמב"ם כתב עוד שאמנם אם נודע לבעלים שהחפץ נעלם מהם אך הם אינם מתייאשים למרות שלחפץ אין סימן, מאחר שהם חושבים או רוצים לבדוק שמא הם הניחו את החפץ במקום מסוים או אצל מישהו מסוים וכד', אזי אין זה ייאוש. על המוצא לקחת בחשבון שגם אם אין בחפץ סימן, יתכן שהבעלים לא יתייאשו כשיודע להם הדבר, כי הם רוצים לחפש עוד אחריו.

הרב יחזקאל פיינהנדלר

כל ביטוי בפיו של המאבד או באופן אחר שממנו יהיה ניתן להבין שהמאבד התייאש מהאבדה, ייחשב כייאוש. יש חפצים שהבעלים מיד שמים לב אם הם חסרים או נעלמו להם, ועל כן אם אין בהם סימן, ההנחה היא שהבעלים התייאשו. ניתן להוסיף לרשימה זו עוד חפצים יקרים: ספר בעל ערך, שטר כסף בודד, מצלמה, החסן נייד (דיסק און קי), נגן מוזיקה (אם פי), ועוד. פוסקים חלקו בשאלה כיצד ינהג אדם שנטל אבדה שאין בה סימן. הבית יוסף כתב שאם עבר ונטל הרי אלו שלו, כי אי אפשר לדעת מי הבעלים, ואילו הש"ך כתב שכל עוד לא ידוע למוצא מי הבעלים מותר לו להשתמש באבדה, אך אם הבעלים יבואו הוא יצטרך להחזיר להם, כשיוכיחו שהחפץ שלהם. במקום אחר כתב הש"ך שהמוצא צריך להמתין עד שוודאי יתייאשו הבעלים. דברי הבית יוסף והש"ך מבוססים על דברי הרמב"ם. אך הטור ובעקבותיו הרמ"א כתבו שאם יתכן שמדובר בייאוש שלא מדעת, יהיה מונח עד שיבוא אליהו. הרב יוסף שלום אלישיב פירש בין הדעות. אם המציאה יקרה, יש להניחה עד שיבוא אליהו, אך אם אינה יקרה ונראה שכבר התייאשו הבעלים, מותר למוצא להשתמש בה, אך ירשום אצלו את סוג האבדה והמקום בו היא נמצאה, ואם יבואו הבעלים ויוכיחו שהאבדה שלהם, יחזיר להם.

הרב מרדכי אליהו

הרב מרדכי אליהו ביקש ללמוד מסוגייתנו לעניין הלוקחים לחם וחלב מבלי ידיעת בעל המכולת.

הדמיון שהוא מוצא בין המקרים קשור לסיפור על האמוראים שאכלו מפירות האריס מבלי ידיעת בעל הבית, כשכאן ישנה מחלוקת בין התוס' והש"ך. לפי תוס' האריס לא יכול לקחת מהפירות של בעל הבית אע"פ שבעל הבית היה מתרצה אחר כך, כי ייאוש שלא מדעת לא הוי ייאוש. אך לפי הש"ך ייאוש שלא מדעת הוא כאשר הבעלים יתייאשו מהחפץ בעל כורחם, אך מאחר שבעל הפרדס יהיה מרוצה מכך שהפירות ניתנו לתלמידי חכמים, מותר לאכול מפירות אלו. לאור זאת, הציע הרב אליהו שלשיטת התוס' לקחת הלחם והחלב היא ממש 'ייאוש שלא מדעת' (ולכן אסור), ואילו לש"ך יהיה מותר, כי הוא יודע שהבעלים עתידים להתרצות, ואין כאן 'ייאוש בעל כרחו'.

אך בסופו של דבר טען הרב אליהו שהמקרה של המכולת שונה, מכיוון שגם ע"פ תוספות מותר לקחת מוצרי מזון מהמכולת ובתנאי שישלמו אחר כך, כי בעל המכולת מודע לכך שיש הלוקחים מוצרים, והוא אכן מעוניין למכור. בעוד שבמקרה של האריס לא היה ידוע מראש לבעל הפרדס שיקחו מפירותיו, עם זאת שיש להניח שכשיודע לו הוא יתרצה.

רבנו אשר

מצא מציאה בתוך בית שכור או בחנות, הרי אלו שלו, מפני שיש אנשים רבים ששוכרים את הבית או מפני שרבים באים לקנות בחנות, ובעל הבית השכור או בעל החנות לא עתידים למצוא את החפץ. אם בעל החנות יעמוד בחנות

ויאמר: 'זכתה לי חנותי', לא יועיל, מפני שאמירה כזו מועילה רק כשבעל החנות יכול לשמור ויכול לעכב אחרים שלא יטלו את החפץ. אבל בחנות מסתובבים קונים רבים, ובעל החנות לא ידע כלל על הימצאות האבדה.

הרב עזרא בצרי

ההכרזה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות יעילה כשהכל מתפללים באותו בית כנסת כמו ביישוב שיש בו בית כנסת אחד, והכל באים בדרך כלל להתפלל בבית הכנסת. אך המציאות החברתית שלנו כיום היא שונה, ולצערנו רבים אינם באים לבתי הכנסת בכלל. במצב חברתי - דתי כזה יש עדיפות למסור את החפץ למחלקת האבדות במשטרה, בהנחה שהחפץ יוחזר לבעלים ע"פ סימנים וביושר. המשטרה משמשת כמעין "אבן טוֹעֵן" מודרנית. כתובת מרכזית אליה פונים המאבד והמוצא. דרך זו הוכחה כדרך יעילה, שבלעדיה במקרים רבים אי אפשר היה לקיים מצוות השבת אבדה. העיקרון הוא שבכל עת ובכל מקום יש למצוא את דרכי ההכרזה והפרסום היעילות ביותר

מהר"ל

אונאה היא פגיעה נפשית והיא קשה יותר ממכה גופנית שגורמת כאב. המאנה מתייחס בביטול מוחלט למתאנה. בשל הפגיעה הקשה ברבי אליעזר, עזר לו הקב"ה במופתים שמימיים, ושינוי סדרי בראשית. עמדתם של רבי יהושע ורבן גמליאל היא זו שהתקבלה כי "לא בשמים היא", ומאידך היה סיוע אלוקי לדברי רבי אליעזר בשל הפגיעה שפגעו בו.

הגר"א

לכל אות מבין האותות שנתן רבי אליעזר לחכמים על מנת לשכנעם בצדקת טיעוניו, יש משמעות ומסר. החרוב, אמת המים וכתלי בית המדרש, הם ביטויים לשלוש מידות: הסתפקות, ענוה, ושקידה רבה. רבי אליעזר ניסה באמצעות כל אחד מהאותות להוכיח שיש בו אחת ממידות אלו ועל כן הוא צודק. חכמים לא קבלו זאת בטענה שגם אם יש בו מידה זאת אין זה מוכיח שהוא צודק במחלוקת זו.

בת קול סייעה לרבי אליעזר, ורבי יהושע טען שאין שומעים לבת קול. את ההתנגדות לה הסביר הגר"א באמצעות מדרש ממנו נלמד שהקב"ה מסר לחכמי התורה את היכולת להכריע מה היא האמת, עם זאת שהמלאכים טענו שבני אדם אינם יכולים להגיע לאמת המוחלטת.

הסבר זה של הגר"א על האותות הוא דוגמה ללימוד אגדה. דברי האגדה של חז"ל רוויים בסמלים ובמשמעויות נסתרות. אין מקריות בכך שהאותות היו באמצעות חרוב, אמת מים, כתלי בית המדרש.

רמב"ם

הרמב"ם כלל את רשימת הדוגמאות השונות שהובאו בגמרא על אודות איסור ייפוי סחורה והצגת מצג שווא ומטעה, במסגרת איסור גניבת דעת [כך פסקו בעקבותיו גם הטור והשו"ע]. גניבת דעת היא עשיית פעולה שמטעה אדם וגורמת לו לחשוב באופן מוטעה. בגניבת דעת, הגנב איננו גונב משהו ממשי – חפץ וכד', אלא את הדעת, ההבנה הישירה והנורמטיבית.

הרמב"ם פירש את נושא המחלוקת בין ר' יהודה וחכמים בשאלה האם מותר למוכר להזיל את המחיר מהמקובל בשוק למי שישלם במזומן, ולהעלות את המחיר למי שישלם בהקפה. הרמב"ם פסק כחכמים שהדבר מותר גם ביחס לטענת סוחרים אחרים נגד ההזלה בדרך זו, וגם שאין בזה גניבת דעת. [יתכן והרמב"ם פירש כך מפני שהיה ברור לו שגם מחלוקת זו קשורה לאיסור גניבת דעת].

רש"י פירש אחרת. נושא המחלוקת הוא מה קודם למה: טובת המוכרים או טובת הלקוחות. ר' יהודה טען שאסור להוזיל מחיר כי פרנסת הסוחרים האחרים תפגע בשל כך. חכמים טענו שטובת הלקוחות קודמת. פעולה כזו תגרום שגם סוחרים אחרים יזיילו, ובמיוחד אלו שאוצרים פירות - מחזיקים פירות במחסנים, כדי למכרם במחיר גבוה בעת מחסור.

הרב יוסף קאפח בשם ספר מעשה רקח

הרמב"ם פסק כמו חכמים שמותר לחנוני לעשות פעולות על מנת למשוך לקוחות. ע"פ האמור בגמרא טעמם של חכמים הוא שלכל מוכר מותר לעשות פעולות על מנת למשוך לקוחות. האחד יחלק אגוזים והאחר יחלק שזיפים. הרמב"ם כתב שהדבר מותר כי אין בזה גניבת דעת. היה מקום לחשוב שבאמצעות הפעולות הללו יש כאן גניבת דעת, והרמב"ם מחדש שאין כאן בעיה כלל של גניבת דעת.

הרב שמואל וואזנר

כשמעתיקים במבחן עוברים על איסורים הקשורים לשקר וגניבה: גניבת דעת, "לא תשקרו", וביטול מצוות עשה: "מדבר שקר תרחק", ועל דברי הנביא ירמיהו - שלא להתרגל לשקר. יש בדבר גם תקלה חברתית. בתעודה נרשם שאותו תלמיד למד תחום מסוים, ועל סמך תעודה זו הוא מתקבל למקום עבודה, אך הוא באמת לא למד את התחום, והוא יכול לגרום נזק למעביד. התקלה האישית היא שמתרגלים לחיות באקלים של שקר.

על הסוגיה

א. ייאוש שלא מדעת (כא ע"ב-כב ע"ב)

מהלך סוגיית ייאוש שלא מדעת: הגמרא דנה במחלוקת אביי ורבא בהרחבה רבה. בסוגיה הובאו משניות וברייתות כניסיון להוכיח לפי דעה מסוימת, ולמעט האחרונה המכרעת, כולן נדחו. משניות וברייתות אלו והדיונים סביבם, חידדו עוד את ההגדרה של "ייאוש שלא מדעת", וצמצמו במקומות מסוימים את המחלוקת בין אביי ורבא. במהלך הסוגיה נאמר שיש מצבים שגם אביי יסכים שאין נכון להגדיר את המצב כייאוש שלא מדעת (חפצים כבדים או יקרים, ועוד).

הדיון בסוגיה הוא סביב המודעות של המאבד ביחס לחפץ שאבד ממנו, ובטיב הייאוש שלו מהחפץ - ההינתקות האישית שלו מהחפץ, וההשלמה עם העובדה שהחפץ איננו שלו ואיננו ברשותו עוד. הדיון נסוב על מודעות וייאוש מחפצים אישיים שעל גופו של אדם (מעות, ככרות של נחתום), ועל מודעות וייאוש כשהחפצים אינם על גופו של המאבד (קציעות בדרך, ירדן שנטל מזה ונתן לזה), ושמודעות וייאוש הם לא רק באשר לאבדות אלא הם יכולים להיות גם בהקשרים אחרים כמו הפרשת תרומה והכשרת אוכל לקבלת טומאה.

מחלוקת אביי ורבא בייאוש שלא מדעת: בתלמוד בבלי מופיעים מחלוקות רבות מאד בין אביי לבין רבא. מחלוקותיהם היא ביטוי למאפיין את התלמוד בבלי כולו: "הוויות [קושיות, תירוצים, דיונים, חקירות] אביי ורבא" (סוכה כח ע"א), זאת מפני שעד ימיהם היו התלמידים לומדים על פי מה שקבלו מרבותיהם, וכך היו פוסקים הלכה. מימות אביי ורבא ואילך למדו כל הדעות - משנת רבי חייא, משנת רבי אושעיא ובר קפרא וכו' ודקדקו בדברים ופסקו הלכה לא בהכרח ע"פ מה שקבלו מרבותיהם (ע"פ הרב יוסף קולון, שו"ת מהרי"ק שורש פ"ד). מחלוקתם בסוגיית ייאוש שלא מדעת, היא אחת מבין שש מחלוקות בהם נפסקה הלכה כאביי. על עמדותיהם הרוחניות והמשפטיות של אביי ורבא במחלוקותיהם בכל התלמוד כתב הרב עדין שטיינזלץ (אישים בתלמוד עמ' 75-77) גישתו של אביי

פורמאליסטיק וגישתו של רבא היא ריאליסטיק [ראה לעיל בדברי הרב אלחנן וסרמן]. בהקשר לסוגיית ייאוש שלא מדעת, גישת אב"י היא פורמליסטיק. נדרש ייאוש בפועל וכיוון שהבעלים לא התייאושו, ייאוש שלא מדעת לא הוי ייאוש, גם אם סביר להניח שכשהבעלים יהיו מודעים הם יתייאושו. רבא מעשי יותר, והסתפק בהנחה שהבעלים יתייאושו כשיודע להם ועל כן כבר מעתה "הוי ייאוש". גישתו המעשית של רבא ביחס לאבידה בולטת בפרק זה מספר פעמים: "שוקא דגלדאי... נעשה כצווח על ביתו שנפל, ועל ספינתו שטבעה בים. אמר רב זביד משמיה דרבא: כללא דאבידתא: כיון דאמר ווי לה לחסרון כיס - מיאש ליה מינה" (כב ע"ב); "דניחא ליה למוצא אבדה דנהדר בסימנין, כי היכי דכי אבדה ליה לדידיה, נמי נהדרו ליה בסימנין" (כז ע"ב); "לא הטריחו רבנן באבדה יותר מדאי" (כח ע"א), ועוד.

ייאוש שלא מדעת – שיקול דעת רחב של המוצא: מוצא חפץ שאין בו סימן צריך להפעיל שיקול דעת רחב ולבחון כל חפץ לגופו, האם הבעלים התייאושו מהחפץ, והאם הוא רשאי ליטול. ע"פ הרמב"ם יתכן מצב שהבעלים הרגישו בהעלמות החפץ שאמנם אין בו סימן, אך עדין הם תולים תקווה אולי הם הניחו אותו במקום מסוים, או אצל מישו, והמוצא לעולם לא יוכל לדעת מה יחסם של הבעלים לחפץ שאבד - התייאושו או לא. (דוגמא: תכשיט ללא סימן ולא יקר, אך לבעלים יש יחס רגשי ומיוחד אליו ומבחינתם הוא בעל ערך רב, ויש סבירות רבה שהם מודעים לכך שהוא נעלם, אך אדרבה הם לא מתייאשים ותולים תקווה למוצאו אותו). המצב של "ייאוש שלא מדעת" הוא מורכב מאד, והמוצא צריך להכיר היטב את דרכי ההתנהלות של בני אדם, ובהתאם לכך להעריך את רמת הוודאות וההסתברות האם המאבד התייאש מהחפץ, ועל פיה לקבוע כיצד עליו לנהוג עם החפץ שאין בו סימן הנמצא בידי.

ייאוש וחוק המדינה: ע"פ האמור בסוגייתנו וכך ההלכה, היכולת של מוצא לקחת את האבידה היא רק לאחר שהמאבד ביטא בצורה כזו או אחרת שהוא התייאש מהחפץ שאבד לו. אם לא כן, לעולם לא יוכל המוצא לזכות ולהשתמש באבידה. אך ע"פ חוק המדינה – חוק השבת אבידה, התשל"ג-1973, לאחר ארבעה חודשים מיום בו המוצא מצא את החפץ או מהיום בו הוא הודיע למשטרה, יש לראות את המאבד כאילו התייאש מהחפץ, והחפץ שייך למוצא. משמעות הדבר היא שאין ידיעה וודאית שהמאבד אכן התייאש מהחפץ, אלא המחוקק יצר פיקציה משפטית של ייאוש. החוק הוא זה שהפקיע את הבעלות של המאבד על החפץ, אך אין בין הוראת החוק לבין המושג "ייאוש" המקורי ולא כלום (ע"פ ד"ר מיכאל ויגודה, השבת אבידה, עמ' 74-78).

אבידות ומציאות (כה ע"ב - כח ע"ב)

השבת אבדה: המצווה בתורה היא שלא להתעלם מהאבדה. "לא תראה את שור אחיך או את שיו נדחים והתעלמת מהם השב תשיבם לאחריך... לא תוכל להתעלם" (דברים כב, א, ג). "והתעלמת - כובש עין, כאילו אינו רואהו" (רש"י שם). על המוצא מוטלת חובה אישית שלא להתעלם. עליו ליטול את האבדה ולעשות מה שנדרש על מנת לאתר את הבעלים ולהשיב להם את אבדתם. עד שהבעלים יימצאו עליו לטפל ולשמור את האבדה.

צו התורה ליטול את אבדה ולא להתעלם ממנה, שונה מהחוק הישראלי שאמנם נקרא חוק: "השבת אבידה". לפי החוק מי שנטל אבדה, מוטלת עליו חובה להשיב לבעלים או להודיע עליה למשטרה, אבל אין חובה על פי החוק ליטול את האבדה. כאמור מצוות השבת אבדה מטילה אחריות אישית לפעול להשבת אבדה, ועל כן הדיונים בסוגיות הגמרא ובפסיקת ההלכה הם מאיזה שלב על המוצא ליטול האבדה ולפעול למען השבתה, אם כי יש מצבים בהם יהיה אסור לו לקחת כדי שלא יוגדר כמזיק או גנב, או לחילופין ברור לכל שהבעלים התייאושו או הפקירו את החפץ והוא יכול לקחת לעצמו את המציאה.

הניסיון שבהשבת אבדה, ולפנים משורת הדין: כשאדם מוצא אבדה שיש לה סימן, הוא עומד בפני ניסיון גדול. הוא יכול להחליט שהוא לוקח את החפץ לעצמו, ויתכן שאיש לא ידע כיצד חפץ זה הגיע אליו. בגמרא (פסחים ק"ג ע"א) מוצג הדבר כניסיון שעומד בו אדם עני שבוודאי היה שמח לו החפץ שמצא היה שלו: "אמר רבי יוחנן: שלשה מכריז עליהן הקדוש ברוך הוא בכל יום: ...ועל עני המחזיר אבדה לבעליה". אך בניסיון זה עומד גם מי שאינו מוגדר כעני

מבחינה כלכלית, אלא מי שהוא עני ביכולת לשלוט על יצוריו. "לא תוכל להתעלם מפני עין שלמעלה הרואה ומכיר בתחבולותיך" (כלי יקר, דברים כב, ב).

החובה שלא להתעלם ולפעול למען השבת האבדה, כולל החזקת האבדה בבית וטיפול בה עד שיימצא בעל האבדה, מחדדת מאד את מידת החסד ועשיית הטוב לזולת, גם כלפי מי שאין מכירים אותו.

לא רק זאת. יש מצבים בהם אין חובה להחזיר ובכל זאת מצאנו תנאים ואמוראים שהחזירו את אבדה למרות שהם לא היו חייבים, לפני משורת הדין (כד ע"ב; לע"ב). כך פסק הרמב"ם (הל' גזלה ואבדה פרק יא, ז [ושם יז]): "אף על פי שהיא שלו הרוצה לילך בדרך הטוב והישר ועושה לפני משורת הדין מחזיר את האבדה לישראל כשיתן את סימניה". בספרות האחרונים דנו בדבר זה. הרב שבתאי כהן, הש"ך (חושן משפט סימן שנו ס"ק י) כתב שהמנהג להחזיר גניבה אחר ייאוש הוא "מנהג גרוע שהוא נגד תורה לא אזלינן בתריה, יש לומר דהאי מנהג שנתקן כך דפשיטא שיש כח ביד הדור לתקן תקנה, ועוד דגם דינא דמלכותא כך הוא". אך הרב אריה לייב הכהן, קצות החושן (סימן רמט ס"ק ג) כתב שלהחזיר אבידה: "זה לאו מנהג גרוע אלא מנהג טוב וישר הוא". זאת מפני שמלפנים משורת הדין יש להחזיר אבדה גם לאחר יאוש, יש בסיס למנהג זה והוא מנהג טוב. המודעות והרצון לעשות טוב לאחר, למרות שאין חובה הלכתית לעשות כן, מחזקת ומגבירה עוד את מידת הטוב אצל המחזיר, ותורמת מאד לעיצוב חברה חיובית וברירה.

אבן טוען, בתי כנסיות, עיתונות, אתר אינטרנט: דרכי ההכרזה והמקומות בהם הכריזו על האבדה, השתנו לפי תנאי המציאות. בזמן המקדש היו מכריזים בעת העלייה לרגל, ואחר כך תקנו שיכריזו בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. המכנה המשותף למקומות אלו שיש להכריז במקומות בהם מתכנסים רבים. גם המאבד שמחפש אחר אבדתו מודע למקומות ולדרכי הכרזה, וינסה לאתר את המוצא. אך לא הכל באים לבית המדרש ובית הכנסת, ובמציאות העירונית המוכרת לנו יתכן ויהיו בתי כנסיות ובתי מדרשות רבים באותו אזור מגורים, וגם מי שבא לא ימצא את אבידתו. גם היכולת והאפשרות להתנייד בקלות ממקום למקום בכלי תחבורה שונים, מציבה אתגר חדש לפיו יש לפרסם במקום כזה בו גם מאבד שאיננו מהאזור יוכל לחפש את אבדתו.

במהלך הדורות הציעו פוסקים לפרסם במקומות מרכזיים אחרים כשהמטרה היא למצוא את הדרכים היעילות ביותר להגיע למאבד. בלוחות מודעות, בכניסות בתים בהם גרים דיירים רבים, בתיבות דואר שכונתיות, בעיתונות המקומית והארצית, ועוד. בזמננו מתפתח מאד יכולת הפרסום באמצעות אתרי אינטרנט. האבדות מוצגות באופן מסווג על פי קטגוריות: מציאות, מקומות, אירועים (חתונה, התכנסות גדולה), מוסדות (בתי מלון, ישיבות, עסקים), ועוד. כל גולש יכול לחפש האם אבדתו פורסמה שם. סוג של "אבן טוען" מודרנית.

אתר איבוד <http://www.ebood.co.il>

מחלקת האבדות: כאמור, על המוצא מוטלת אחריות אישית לפרסם ולהכריז על המציאה ולטפל בה עד שימצא את בעליה "ואספתו אל תוך ביתך" (דברים כב, ב). כיום מקובל במצבים מסוימים להביא את החפצים האבודים למשטרה או למחלקת האבדות שהוקמו לצורך העניין בעיקר בתחבורה הציבורית (חברות אוטובוסים, רכבות, מוניות) ובגופים נוספים. על פי גדר המצווה והלכותיה, אין חובה להביא את האבדה בפני בית דין או רשות שלטונית אחרת. המשטרה ומחלקות האבדות השונות משמשות גוף שמסייע בריכוז האבדות ובשמירתם, ומאפשר למוצא ולמאבד דרך נוספת לפגוש זה את זה. יש לוודא שהאבדה מוחזרת ע"פ סימנים, ושאכן החפץ שייך לטוען הבעלות על החפץ.

תנורו של עכנאי (נט ע"ב)

כל השערים ננעלים חוץ משערי אונאה: על אף שהסיפור מסתיים בהכרעת הדין כרבי יהושע ורבן גמליאל, ועל אף שהקב"ה מתגלה כמחייך ואומר 'נצחוני בני', איננו מסתיים בטוב. בסופו של הסיפור בוכה רבי אליעזר והעולם לוקה

בשל בכיו. הבכי של אדם על אונאתו מביאים לפתיחת שערי שמים ולהתקבלות תפילות, עד כדי שרבן גמליאל נפטר מן העולם.

תשומת לב לפרט זה ולהקשר הסיפור לסוגית אונאה, וביחס ל'המלבין פני חברו ברבים' ועוד, יכולה ללמדנו עד כמה עלינו להיזהר בכבודם של אחרים ולא לצערם, גם כשאנו צודקים, ואפילו כשאנו עושים דברים לשם שמים או למטרות טובות. ייתכן שהמסר של הסוגיה הוא שדווקא כאשר נעשים דברים נכונים וצודקים, לשם שמים וכדי למנוע מחלוקות, דווקא אז יש להיזהר בכבודו של הצד האחר, המצוי בעמדת מיעוט, שלא ייפגע. גם בחיים שבינינו לבין חברינו נשתדל ללמוד את הזהירות המרובה באונאתם, כדי שחלילה לא יולבנו פניהם ולא תיזל דמעתם, וכן לעתיד – ולנישואים בע"ה – נזכור את הנחיית הגמרא שעל האדם להיות זהיר בכבוד אשתו, שמתוך שדמעתה מצויה, אונאתה קרובה. דווקא מי שמועד לבכי, יש להיזהר יותר מלצער – כך ביחס לאישה, לגר ולמי שבעמדת מיעוט.

אחרי רבים להטות: ההישמעות של אמת המים, החרוב וקירות בית המדרש לר' אליעזר, הם ביטוי לכך שהמציאות הטבעית והמוכרת לנו התגייסה לטובת ר' אליעזר. חוקי הטבע השתנו על מנת להוכיח שר' אליעזר צודק, ואע"פ כן אין הולכים אחר בת קול, ולא בשמים היא, ויש לפעול ע"פ כללים אחרים שנצטוונו עליהם בתורה: "אחרי רבים להטות" (שמות כג, ב). האמירה: "נצחוני בני" משמעותה שמצד המבט השמימי, ר' אליעזר הוא זה שצדק במחלוקת הזו, אך אעפ"כ הכלל הוא שהולכים אחר הרוב, והרוב הגיעו למסקנה אחרת, על בסיס ידיעותיהם הקודמות והבנתם את המציאות של התנור שנטמא. ההסכמה של הרוב במימוש וביישום הלכה היא משמעותית. "יחיד ורבים הלכה כרבים", עם זאת שיתכן שהצדק המוחלט של היחיד. ואז הכלל הוא שיש להישמע לרוב ולא לסור ממנו. זהו הדין האנושי של העולם הזה, שבו הרוב קובע, גם אם הוא טועה לעיתים. אין יכולת להתנהל בעולם הזה בריבוי מחלוקות. אמנם המחלוקת חשובה להתפתחות העולם, הגמרא כמו גם כל ספרות התורה שבעל פה לדורותיה מלאים במחלוקות, אך כשמגיעים להצבעה ומתקבלת הכרעה – על הכל לכבד אותה.

לא בשמים היא: רבי אליעזר, הוכיח את טענותיו במופתים שמימיים, וגם בת קול תמכה בעמדתו. רבי יהושע ורבן גמליאל לא קבלו את דברי ר' אליעזר. על שניהם נאמר שהם 'עומדים על רגליהם' וטענתם שהכרעה מתקבלת לפי רוב הדעות. הדיון ההלכתי נתמך בראיות וסברות, בעולם הזה, ולא מושפע ממופתים או ראיות מן השמים. כלל זה ש'לא בשמים היא' זוכה בסוגיה ל'חיכוך' של הקב"ה ולתמיכתו בו. המשמעות של עיקרון זה נכון גם ביחס לדיונים שאינם בית מדרשיים ולעבודת המידות של כל אחד ואחד, ולהשתדלות הנדרשת בעולמנו, בעבודה, ביטחון ולימודים. יש לפעול על פי כללי העולם הזה ולא להיתלות בבעלי מופתים או באנשים שיכולותיהם בעולמות העליונים. אכן, בכל דור יש גדולי עולם שבכוחם ובמעלתם הרוחנית הגבוהה, מסוגלים להתפלל וה' יענה לתפילותם וכללי הטבע יחרגו מהחוקיות הקבועה שלהם וייעשו אותות ומופתים. אך החיים פועלים על פי חוקיות קבועה, ולא מתנהלים בה ע"פ אותות ומופתים שהם חריגות מהשגרה היציבה.

"לא תסור" – מחויבות למסורת ההלכתית: את הצו "לא תסור מכל אשר יאמרו לך ימין ושמאל" כמו גם: "שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך", יש לראות במובן הרחב. מה שהתקבל ונקבע במהלך הדורות בהלכה, בפסיקה, במנהג הוא בעל תוקף ומשמעות. יש כמובן מחלוקות, יש דעות ומנהגים שונים ואף סותרים, ועוד אנו חסרים גוף מאחד כמו בית הדין הגדול שיכריע ויקבע במחלוקות עקרוניות, אך יש מסגרת וכללים מהם לא חורגים. הלכה היא לא המלצה בלבד, ולא רק ביטוי למה שחכמים ופוסקים חשבו שכך כדאי וראוי לעשות, ולא רק תיאור מצב מה התקבל בעם ישראל לדורותיו שצריך לעשות או שאסור לעשות. צו התורה שיש סמכות רב דורית לפוסקים וחכמים להוביל ולהנהיג, לקבוע כללי הלכה ופסיקה, וכשדבריהם התקבלו במהלך הדורות הרי הם מחייבים. אכן, יש שאלות חדשות שלא עסקו בהם בעבר, כי המציאות היתה שונה מבחינות רבות – לאומית, חברתית, כלכלית, טכנולוגית, מדעית, ועוד ועוד, ואז שוב מתחולל תהליך של פסיקה ומנהג ביחס לשאלות בתחומים אלו, וגם כאן עובר פרק זמן ולעיתים אף ארוך עד שדברים נקבעים ומשתרשים, אבל העיקרון הפרשני של מצווה זו כפי שהסביר ספר החינוך נשאר. יש חובה להישמע למה שנקבע והתקבל, ושלא ייווצר מצב שאיש הישר בעיניו יעשה, ושתהיה התורה כשתי תורות ואף יותר.

מסורת וחידוש: מדברי הרב ז'ולטי למדנו עקרון חשוב, שעל אף שאינו מופיע בפשט הסוגיה, מתאים הוא לעולמם של רבי אליעזר ורבי יהושע. שני תנאים גדולים אלו מייצגים עמדות שונות ביחס למוקדי התורה שבעל פה. רבי אליעזר שלא אמר דבר שלא שמע מפי רבו מעולם, ורבי יהושע הסובר שתורה שבעל פה איננה רק מה שמקבלים החכמים מרבותיהם, אלא גם מה שהם מחדשים מדעתם. שילוב הכרחי זה שבין המסורת לבין החידוש, בין החובה להעביר את דברי הדורות הקודמים ולהיות מחויבים למסורת ההלכתית מחד, לבין החובה לחדש וליצור, להפרות ולהרבות את דברי התורה, שילוב זה נותר עד ימינו כצו התורה שבעל פה, 'כמסורות נטועים'.

המסורת- זה הוא הרצון לחקור ולברר, במירב ובמידת האפשר, מה היתה הפרשנות או הפסיקה לאורך כל הדרך, מהמקור הראשון - מהפסוק או ממדרש ההלכה, המשנה או כל מקור אחר, דרך כל הדורות ומכל המקומות, עד זמננו, עד כל אחד באופן אישי. לעיין ולהעמיק בדברים, לדייק בהם להבין את משמעותם ולהפנים אותם. החידוש - או אז לאחר עמל ויגיעה רבה מאד במה שהיה עד עתה, ומתוך ישרות וענווה גדולה, ועם הרבה סייעתא דשמיא, מתחדשים גם חידושים. פנים חדשות שלא נחשפו עד עתה כלל, או שלא היו בהירים מספיק. החידושים הם תמיד כנס על גבי ענק גם כשהם שופכים אור חדש של ממש. קומה נוספת, בהירה ומאירה עוד, על גבי מגדל גבוה שנבנה בהשקעה רבה של לומדי תורה, פוסקים ורבנים, במשך דורות רבים.

אונאת דברים וגניבת דעת (נח ע"ב; נט ע"ב - ס ע"ב)

דבר המסור ללב - ביני לבין עצמי, ביני לבין הקב"ה: יש מעשי אונאה שניתן לגלות אותם. מי שמשקר ומאנה, לוקח סיכון שמא ייתפס וקלונו יתגלה. אך יש מעשים כאלה שאף אחד לא ידע עליהם, לעולם. רק המאנה עצמו יודע שהוא שקר, ושכוונתו היתה באמת אחרת ממה שבאת חושבים. כאן השיח הוא פנימי, כל אחד עם עצמו, עם הלב שלו – "דבר המסור ללב". מעין הסתכלות במראה פנימית שמציבה שאלות: האם אני ישר והגון? האם אני דובר אמת? אני משקר אחרים, אבל אני בעצם משקר את עצמי!!! אני חי עם עצמי בעולם של שקר, מרגיל את עצמי לחיות בתוך מסכה, וכל זה בשביל להרוויח כמה שקלים או כמה נקודות בציון המבחן? האם זה שווה? האם זה נכון? האם נוכל לחיות בחברה בה נצטרך כל העת לחשוב ולחשוך אולי מישוהו מרמה כאן, מישוהו מנסה "לעבוד עלי".

אדם כזה לא לבד. "וכל דבר המסור ללב נאמר בו 'ויראת מאלוקיך'". הקב"ה עד למחשבות ולהתלבטויות הפנימיות, והוא יודע מה באמת מתחולל בתוכו של כל אדם. "הוי ירא מן היודע מחשבות, אם לטובה אם לאונאה" (רש"י בסוגייתנו). האם כוונתו היתה אמיתית וכנה, או שהוא ניסה לאנות ולשקר בחסות המסכה שקשה לחשוף את מה שמתחתיה? גם אם לאדם קשה לעמוד בפיתוי, כי "מי ידע ששקרת ירמיתיה העתקתי במבחן", הציון האמיתי שהוא יקבל כלפי שמיא יהיה ציון שלילי, ועל כן "ויראת מאלוקיך".

תחרות במחירים ומבצעים מטורפים: ההיצע בחנויות, בקניונים, באתרי המכירות באינטרנט ועוד, הוא אדיר. פרסומות מושקעות ומתוחכמות תוך ניצול מקסימאלי של כל אמצעי התקשורת המצויים כיום, שיווק אגרסיבי וממוקד, מגוון גדול של מוצרים, אפשרויות שונות, והעיקר שתקנה. כולם רוצים למכור, והרבה. בתוך השוק ההומה הזה, צריכים המוכרים והקונים "להחזיק ראש". הרצון למכור על מנת להתפרנס ולהרוויח הוא טבעי ובריא, אבל לא כל האמצעים כשרים להשיג את המטרות הללו. לא רק מפני ש"מה ששנאוי עליך לא תעשה לחברך", אלא מפני שהתורה וחז"ל הדריכו אותנו כיצד לנהוג ביושר ובהגינות, בנאמנות ובשקיפות, ושלא לרמות, שלא לשקר ושלא לגנוב ולגזול. כך גם אצל הקונים. להתחדש בקנית חפצים ומוצרים זה דבר טוב ונורמאלי לחלוטין, אך לא להציק ולא לשגע את המוכרים סתם ללא כל הצדקה.

"חצי חינם", "עוף בשקל", "המחיר נמוך מדי" מחיר הקוטג' והמילקי: במחלוקת ר' יהודה ותנא קמא האם להוזיל מחירים או לא, ההתלבטות היא טובת מי קודמת. טובת הלקוחות או טובת המוכרים. ההכרעה היא כחכמים: "זכור לטוב" – להוזיל. אין ספק שטובת שניהם נצרכת וחשובה וצריכים למצוא את האיזון שמחד יהיה כדאי למוכרים וסוחרים השקיע ולפתח עסקים, ומאידך שהמחירים ללקוחות יהיו סבירים והוגנים, ושכל אדם יוכל לקנות מוצרי בסיס. בסוגיה אחרת (בבא בתרא צא ע"א) עוסקת הגמרא בתפקיד של בית הדין ומנהיגי הציבור בפיקוח על המחירים.

הוזלה קיצונית של מוצר עד כדי מחיר הפסד, יוכל "להפיל" את כל חיי המסחר, ועל כן יש מחויבות לשים לב להתנהלות חיי השוק. פסיקה והתווית דרך הלכתית בחיי השוק היא נחוצה כדי לסייע ביצירת אקלים ואווירה של התנהלות חיובית ואמינה של כל השותפים- המוכרים והקונים.

פרסומת: קליות אגוזים ושזיפים – מתנה לכל הקונה מעל סכום מסוים : חלוקת קליות ואגוזים או שזיפים ללקוחות, אלו כמובן רק דוגמאות למגוון רחב של אפשרויות פרסום ודרכים למשיכת לקוחות. אין מדובר רק על אמצעי משיכה לילדים, אלא על כל אמצעי שימשוך לקוחות, קטנים וגדולים. גם פרסומת צריכה להיות ישרה והגונה – "אמת בפרסום". יש לפרסם את כל הנתונים הנדרשים באופן ברור ומדויק, ולא ליצור מצב שידע משמעותי ונחוץ נכתב בצד ובאותיות קטנות שאיש לא שם לב אליהם. הפרסומת צריכה לעסוק במוצר עצמו, בטיבו ובמרכיביו, ולא ליצור הסחת דעת לפרטים שוליים ולא מהותיים כשהעיקר חסר. לא ליצור מצג שווא ופרסומת כוזבת, ולא לפתח דמיונות ולעורר רגשות שאינן קשורות באופן ישיר למוצר אותו מפרסמים. על הלקוחות לשים לב שמה שפורסם הוא אכן מה שמתקיים. זו הדרך הטובה לפקח על חברות הפרסום ועל החברות שמוכרות את המוצרים שפורסמו.

ביוגרפיות

הרב שלמה יצחקי, רש"י (המאה הי"א), צפון צרפת. ראש ישיבה. פירושו לתנ"ך ולגמרא פשוט והתקבלו בכל קהילות ישראל כספרי יסוד. ספרים רבים נכתבו כפירושים לפירושו לתנ"ך ולתלמוד. היה גם פוסק, ופסקיו לוקטו בספרים שונים.

הרב משה בן מימון, הרמב"ם (המאה הי"ב), ספרד ומצרים. פרשן המשנה, גדול הפוסקים, מחבר ספרי "משנה תורה": י"ד ספרי הלכה בהם הלכות בכל תחומי החיים של הפרט והכלל. כתב תשובות הלכתיות רבות לכל העולם היהודי. פילוסוף, מחבר: מורה נבוכים, מילות ההיגיון, אגרת תימן, ועוד. מדען ורופא.

תוספות, מפירושי התלמוד של חכמי צרפת ואשכנז (המאות הי"ב-י"ג). המאפיין את פירושיהם הוא השוואת סוגיות מכל רחבי התלמוד, וכתובה בדרך של משא ומתן הבולטים בין בעלי התוספות הם רבנו יעקב תם, נכדו של רש"י, ואחיינו הרב יצחק ב"ר שמואל. בדפוסים הראשונים של התלמוד שהודפסו באיטליה, נדפסו התוספות לצד פירוש רש"י, ומאז נשמרה צורת הדפסה זו בכל הדפוסים. חלק קטן מבעלי התוספות פעלו באנגליה, מהם נשתמר הספר תוספות חכמי אנגליה.

רבנו אשר בן יחיאל, הרא"ש (המאות הי"ג-י"ד), אשכנז וספרד. תלמיד המהר"ם מרוטנברג. נאלץ לברוח מאשכנז לספרד ולכן הכיר את מנהגי המקומות. מגדולי הפוסקים בדורו ובכלל. חיבר את פסקי הרא"ש לגמרא, וכן ספר תשובות. בנו-תלמידו, הוא רבנו יעקב "בעל הטורים", המביא את דעותיו של אביו בהלכה.

הרב יהודה ליוואי בן בצלאל, מהר"ל (המאה ט"ז), פראג. רב, פוסק הלכה ומקובל, מגדולי ישראל בראשית תקופת האחרונים. חיבר ספרי מחשבה ואמונה רבים בהם: נצח ישראל, תפארת ישראל, נתיבות עולם, ועוד. **הרב אליהו מוילנא**, הגאון מוילנא, הגר"א (המאה הי"ח), ליטא. היה גדול בפרשנות התנ"ך, התלמודים, השולחן ערוך, ובקבלה. פסקיו משמעותיים ומרכזיים. בשל ידיעותיו הרבות והמקיפות בכל מקצועות התורה, הוא נקרא: הגאון. התנגד לתנועת החסידות.

הרב שמעון שקופ (נפטר בשנת ת"ש), ליטא. ראש ישיבה ורב קהילה, מחשובי הרבנים בליטא. ספרו הלמדני: שערי יושר, הוא ספר יסוד בלמדנות. תלמידיו ותלמידי תלמידיו מפורסמים כרמ"ם וראשי ישיבות בארץ ובחו"ל.

הרב יוסף קאפח (נפטר בשנת תש"ס), ירושלים. עסק רבות בכתבי גאונים וראשונים כמו רב סעדיה גאון, הרמב"ם – הרב משה בן מימון, ר' יהודה הלוי ועוד. תרגם ופירש את דבריהם. היה חדשן ומקורי. הוא היה דיין במשך שנים רבות בבית הדין הרבני הגדול, חבר מועצת הרבנות הראשית לישראל, נשיא יהודי תימן.

הרב מרדכי אליהו (נפטר בשנת תש"ע) ירושלים. שימש דיין בבית הדין הגדול, מקובל, כיהן בתפקיד הראשון לציון והרב הראשי לישראל (תשמ"ג-תשנ"ג). ממנהיגי הציונות הדתית. השיב תשובות הלכתיות רבות מאד. מספריו: דרכי טהרה, שו"ת הרב הראשי, שו"ת מאמר מרדכי, שו"ת דברי מרדכי, ועוד ספרי דרשות.

הרב שמואל הלוי וואזנר (נפטר בשנת תשע"ה), רב שכונת זכרון מאיר בבני ברק, וראש ישיבת חכמי לובלין. מתלמידי הרב מאיר שפירא בלובלין. נחשב מגדולי הפוסקים והמשיבים בדורנו בציבור החרדי. ספריו הם שו"ת שבט הלוי, 10 חלקים, ושיעורי שבט הלוי על הלכות נידה, ועוד.

הרב עזרא בצרי, ירושלים. נינו של הרב המקובל הרב יהודה פתייה. היה אב בית דין בבית הדין הרבני בירושלים, ואחר כך דיין בבית הדין הרבני הגדול. ייסד את מכון 'הכתב' ובמסגרתו הוציא ספרים רבים של חכמי ספרד. ספריו: דיני ממונות (ד' חלקים), משמשים ספרי יסוד לעוסקים בענין. כתב עוד: שו"ת שערי עזרא, ועוד.

הרב יחזקאל פיינהנדלר, ירושלים. חיבר ספרים בעניני צדקה והשבת אבידה.

א. פורץ גדר בפני בהמת חברו (נה ע"ב)

1. הרב משה בן נחמן, הרמב"ן, קונטרס דינא דגרמי (מהדורת הרב אהרון ליכטנשטיין, עמ' לו-לח)
2. הרב יצחק זילברשטיין, חשוקי חמד, בבא קמא דף נה עמוד ב

ב. שומר אבידה (נו ע"ב)

3. נו ע"ב תוספות ד"ה בההיא (עד המילים: "אבל לא הוה שומר שכר")
4. רבנו ניסים, הר"ן, מסכת סוכה (דף יא ע"א מדפי הרי"ף)
5. הרב יעקב ישראל קנייבסקי (הסטייפלר), קהילות יעקב, מסכת ברכות סימן טז (מהדורה ישנה: סימן כה)

ג. נזקי אש (נט ע"ב - ס ע"א, סא ע"א)

6. ס ע"א תוספות ד"ה רב אשי (עד: "דק"ל גרמא בנזקין פטור")
7. הרב צבי שפיץ, "אש שהתפשטה מעבר למצופה והזיקה", משפטי התורה – בבא קמא, סימן צד

ד. מציל עצמו בממון חברו, ונוטל רכוש חברו על מנת לשלם (ס ע"ב)

8. ס ע"ב תוספות ד"ה מהו
9. רמב"ם הלכות גניבה פרק א הלכה ב
10. רבנו אשר, רא"ש, מסכת בבא קמא פרק ו סימן יב
11. הרב חיים דוד הלוי, שו"ת עשה לך רב, חלק ז סימן סב, עמ' רסג

ה. חמסן ואיסור לא תחמוד (סב ע"א)

12. הרב אברהם אבן עזרא שמות כ, יג
13. רמב"ם וראב"ד הלכות גזלה ואבדה פרק א הלכות ט-יב
14. הרב נחום רבינוביץ, יד פשוטה על הרמב"ם שם

ו. גידול בהמה דקה בארץ ישראל (עט ע"ב)

15. עט ע"ב תוספות ד"ה אין מגדלין
16. הרב אשתורי הפרחי, כפתור ופרח פרק י [בהמה דקה בארץ ישראל]
17. הרב עובדיה יוסף, שו"ת יביע אומר חלק ג - חושן משפט סימן ז
18. הרב שאול ישראלי, עמוד הימיני, סימן כג